

Література:

1. Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2015/02/12/7058327/>
2. Декларація президентів РФ, України, Франції та канцлера Німеччини, якою затверджено цю угоду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/deklaraciya-prezidenta-rosijskoyi-federaciyi-prezidenta-ukra-34695>
3. Резолюція Ради Безпеки ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ispc.org.ua/archives/589>
4. Кант І. Твори у 8-ми томах. Том 7. До вічного миру. – М.: Чоро, 1994. – 495 с.
5. Брюховець А., Борисенко М. Використання евфемізмів як вияв політкоректності в друкованих англomовних ЗМІ та їхній переклад українською. (Евфемизм, или эвфемизм) // Литературная энциклопедия: в 11 т. – [М.], 1929-1939) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

УДК 347.965:342.1(477) “19/20”

Семенюк І.Я.

канд. юрид. наук, старший викладач
кафедри господарсько-правових дисциплін
факультету № 6 (юридичний)
Львівського державного університету
внутрішніх справ

**ЗНАЧЕННЯ ВИРІШЕННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВИХ
КОЛІЗІЙ ДЛЯ ІСТОРИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ**

Стаття присвячена актуальній науковій проблемі вирішення морально-правових колізій в історичному становленні української адвокатури в період 30-х років в Східній Галичині. Дана проблематика дослідження зумовлена характером суспільно-політичних змін, які відбулись в історії

українського народу в роки політичних судових процесів у вказаний період. Обґрунтовано, що сьогодні цілком важливо віднайти практичне вирішення правових колізій, зокрема в практичній діяльності інституту адвокатури. Відзначено основні способи подолання морально-правових колізій у професійній діяльності адвокатури. Як варіант запропоновано публікації та видання колізійних норм, тлумачення закону та практичне застосування правових положень.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, законодавство, право, колізія, правосуддя, суд.

Стаття посвящена актуальній научній проблемі рішення морально-правових колізій в історическом становленні української адвокатури в період 30-х років в Східній Галичині. Данна проблематика дослідження обумовлена характером суспільно-політичних змін, які відбулися в історії українського народу в роки політичних судових процесів в вказаний період. Обґрунтовано, що сьогодні дуже важливо знайти практичне рішення правових колізій, в частині в практичній діяльності інституту адвокатури. Відзначено основні способи подолання морально-правових колізій в професійній діяльності адвокатури. Як варіант запропоновано публікації та видання колізійних норм, тлумачення закону та практичне застосування правових положень.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская деятельность, законодательство, право, суд, коллизия, правосудия.

This article is devoted to actual scientific problem solving moral and legal conflicts in the historical formation of the Ukrainian legal profession during the 30's in eastern Galicia. This problem is caused by the nature of the study of social and political changes that have occurred in the history of Ukrainian people during political trials in the period. Proved that today is quite important to find a practical solution to conflicts of law, particularly in the practice of the legal profession. Noted basic ways to overcome the moral and legal conflicts in professional activities of advocates. Publications

and publication of conflicting regulations, interpretations of the law and practical application of legal provisions are proposed.

Keywords: advocate, advocacy, legislation, law, conflict, justice, judgment.

Постановка проблеми. Проблематика дослідження зумовлена характером суспільно-політичних змін, які відбулись в історії українського народу в період 1930-х років в Східній Галичині. Тогочасне законодавство визначало, що український народ живе в демократичній правовій державі, де формувались органи влади та управління, діяльність яких повинна була б ґрунтуватися на принципі законності і визначатися з того, що людина, її права і свободи є найвищою цінністю. Однак, ситуація склалась по-іншому. Правоохоронна система держави не повноцінно забезпечувала відновлення порушених прав громадян. Це стосується як правосуддя, в межах якого адвокатура була покликана сприяти реалізації прав та свобод громадян, так і судочинства, яке зазнавало критики зі сторони адвокатів. Таке положення пояснюється тим, що далеко не повною мірою враховується історичний досвід українських адвокатів у період політичних судових процесів, зокрема їхній внесок у розвиток громадської правосвідомості та юридичної думки.

У дослідженнях справедливо підкреслюється значимість введення адвокатури як нового суб'єкта судових процесів, розкривається практична діяльність відомих українських та польських адвокатів – що підкреслює обрану актуальність статті.

Важливим аспектом у практичній діяльності адвокатів були спроби вирішення колізійних моментів. Дані спроби характерні метою утвердити права та інтереси українського суспільства у державі з іноземних правом. Варто підкреслити те, що подолання колізій – це їх переборення в конкретному випадку в процесі правозастосування. В сучасній юридичній літературі обґрунтовують можливість існування трьох основних способів подолання юридичних колізій. Один з них має нормативно-правовий, другий – процедурно-правовий, третій – превентивно-правовий характер. Завданням першого способу є

вдосконалення права як системного утворення, завданням другого є діяльність спеціальних органів держави із подолання колізій, а завданням третього є недопущення можливості виникнення колізій на практиці.

Аналіз дослідження даної проблеми. Інститут адвокатури пройшов становлення, відображене в писаному праві. Складні історичні умови українського народу внесли свій внесок у розвиток адвокатури у вимірі українського позитивного права. Значні здобутки дослідження даної проблематики відображені в працях відомих правознавців, зокрема таких, як А. Бойков, Т. Варфоломеева, І. Гловацький, О. Святоцький та ін. Згідно із позицією науковців, зокрема І. Ю. Гловацького, в свою оборону адвоката вводили елементи психологічного аналізу польського карного права. Вони висвітлювали суспільно-політичну оцінку справи, розглядаючи революційну боротьбу поляків та українців по окремо.

Метою статті є узагальнення особливостей практичного вирішення колізійних моментів у діяльності інституту адвокатури, зокрема, спроба формування механізму їх правового врегулювання.

Виклад основного матеріалу. Основними способами подолання є видання колізійних норм і тлумачення закону і застосування правових положень. Важливе значення для попередження колізій має суворе додержання правил законодавчої техніки, наприклад, послідовне узгодження проєктованих норм із системою чинних норм права. Усунення колізій у законодавстві – заходи, що дозволяють зняти колізії взагалі.

У сукупності проголошені, пізніше опубліковані, адвокатські судові промови, враховуючи публічність таких судових процесів, значно вплинули на громадську правосвідомість. Відзначимо сутність судових промов, їхню двосторонню функцію: з одного боку – правозахисну (захист інтересів особи), з іншого – політико-пропагандистську (агітація політичних поглядів).

З погляду чинного законодавства, зокрема Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», основну увагу наукової спільноти зосереджено на визначенні правових засад

організації та діяльності адвокатури, здійснення адвокатської діяльності в державі.

Демократичність принципів діяльності адвокатури становило чітку відмінність адвокатури від провладних правозахисних організацій в період 1930-х років. В лави адвокатів вступило багато прогресивних вчених та громадських діячів, серед яких В. Горбовий, В. Старосольський, К. Левицький. Активність останніх дещо коректувало внутрішню державну ситуацію, що на думку Н. М. Обрізан, «звичайно, непокоїло царський уряд» [1, с. 138]. Своєю практикою адвокати проводили пропагандистську роботу щодо поглядів політичних сил та суспільства, що тісно пов'язувалось із судовою справою.

Описуючи українських адвокатів, які стали на шлях боротьби за національні ідеї та права народу проти окупантів О. Мащак зазначає, що «Україна для мене така свята, що не тільки жити, а й умерти для неї замало» [2, с. 23]. Такі слова стали життєвим кредом для українських адвокатів.

Адвокат як особистість, людина та громадянин. Правовий статус адвоката у суспільстві, його особистість з погляду права в сьогоденних дослідженнях відсутні. Як зазначає Л. В. Тацій, «правове положення адвоката – це встановлена законом та іншими нормативно-правовими актами сукупність прав та обов'язків адвоката, правових обмежень, гарантій реалізації прав та виконання його обов'язків щодо забезпечення права на захист та надання правової допомоги, засади його матеріального забезпечення та соціального захисту» [3, с. 10].

Адвокат, перш за все, особистість та людина і громадянин. Незважаючи на стан дослідження питання правового статусу і роль представників інституту адвокатури у суспільстві, особливо конкретизоване обґрунтування сьогодні відсутнє.

Результативність наукових доробків адвоката. Переконання адвокатів висловлювались у ході численних судових процесів, метою яких було донесення до присутніх стану подій, зокрема проблемного питання незалежності українського народу, мовної проблеми. У своїх працях А. Бедрій зазначає, що «... справжні націоналісти не лише голосять ідею, але відважно виступають у її захист, навіть під загрозою втрати

життя чи довгих тюремних присудів окупантським режимом» [2, с. 22].

В процесі численних політичних судових процесах 30-х років у Східній Галичині адвокати зазнавали обмежень зі сторони польських суддів, що і пояснює відношення останніх до підсудних українців. Не залишається поза увагу думка С. Шухевича у справі дванадцяти українців перед львівським судом щодо діючого права «але кодекси наші старі, дуже старі. Вони не змінювані довгі-довгі роки. Вони стоять на місці, а життя людське не стоїть» [4, с. 37]. Критика нормативної бази в поєднанні із агітаційним змістом промови внесла свої корективи у хід судового процесу.

Історія державотворення українського народу свідчить про факт взяття під свій контроль даного питання інтелігенцією, основу якої складали адвокати. Найбільш доцільна думка класика філософії та соціології права, професора Є. Ерліха, «право юристів – це сукупність норм, рішень, правових положень, відповідно до яких суди вирішують правові спори» [5, с. 108]. Останні ж виникають через недосконалість та неповноту організаційного права, його нездатність вирішити виражені суперечливими інтересами конфлікти, врегулювати нові багатогранні ситуації.

Адвокат як принципово новий учасник судового процесу. Розглядаючи адвоката як учасника судового кримінального провадження, розгляньмо функцію урівноваження інтересів сторін – захисту та обвинувачення відносно особи підсудного (правозахисна функція). Зокрема, щодо значення захисників у кримінальних процесах слід наголосити: відсутність адвоката унеможливорює рівновагу між обвинуваченням та захистом. Нерівні шанси змагання між прокурором, забезпеченим владними засобами розшуку, та підсудним, ізольованим в суспільстві вже по самому падаючому на нього обвинуваченню, який позбавлений свободи, якому не відомий хід виробленого про нього слідства, який не знає і закону. У випадку наявності вини підсудний за відсутності адвоката не вмє навести для пом'якшення відповідальності обставин, які зменшують його провину.

Де сумнівний доказ, там неможливе звинувачення. Як докази адвокати в судових процесах 1930-х років у Східній Галичині нерідко долучали вирізки із газет, спеціалізованої літератури, які зачитувались на суді. Українські адвокати зазвичай не писали повного тексту своїх захисних промов, а готували розширені тези. Цитована література звучала мовою оригіналу (англійською, німецькою, польською). Проголошену цитату іноземною мовою головуючий відразу перекладав на польську мову, так як судочинство на західноукраїнських землях велося лише польською.

Підсумовування розгляду справи, оцінка наявних доказів та спірних правовідносин, висловлення своїх міркувань з приводу розгляду справи вимагає знань не тільки у сфері юриспруденції, але і психології. На нашу думку, це підтвердження того, що адвокат повинен бути і юристом, і психологом в одному цілому. Така сукупність різних знань відіграє свою роль у професійному зростанні особистості спеціаліста своєї справи.

Аналізування наявних у справі доказів становило центральну частину промови, зважаючи на наявність мети та цілі промови. Кожний доказ отримував свою правову оцінку. Слід зазначити, що оцінювання здійснювали всі захисники по справі. Аналіз доказів часто спростовував звинувачення в цілому, або в його частині. Особливо характерним для політичних судових процесів того часу було залучення в ролі свідка працівників поліції, пересічних поляків, які вже до виступу в судовому засіданні готові були свідчити в користь прокурора.

Кожний доказ чи свідчення розглядалися адвокатами в процесі їх виступів. Викладення доводів по належності, обґрунтування звинувачення по справі доказами, повинно було б забезпечити логічну завершеність даної частини судової промови оборонця. На своїх досудових нарадах адвокати вирішували яким чином подавати в засіданні докази захисту: відразу козирні, щоб звернути увагу суддів, а опісля менш значні; або ж спочатку слабкі, поступово збільшуючи їх значення для справи, з метою щоб судді пішли в нарадчу кімнату під їх враженням.

Одним із фахівців оцінки доказів та доводів обвинувачення був саме С. Шухевич, який розпочинав свій виступ з аналізу свідчень свідків із позиції загальних принципів та положень психології відносно процесу, факт запам'ятовування свідком побаченого. Для переконання суду в помилці свідків адвокат наводив характерний приклад. Після виголошення проповіді на церковній відправі частина парафіян плакала, а іншу частину присутніх охопив відвертий сміх. Правник запитав присутніх в залі суду: «чому ті самі люди, які слухали священика по різному сприйняли сказане?» [4, с. 305]. Відповіддю на таке запитання була теза: потрібно розрізнити свідків, чи добре свідок чув, чи добре зрозумів, чи належно виклав при наданні свідчень в залі судового засідання. Детальний аналіз доцільних умов та обставин, які варто враховувати, коли є потреба отримати відповідь на запитання: чи добре почув свідок засвідчені відомості.

Виступ одного з кращих адвокатів В. Старосольського в судовому процесі один із політичних в'язнів Д. Шумук описав так: «останнім із адвокатів виступив Старосольський. Це був виступ людини впевненої в силі свого слова. Він заволодів увагою усієї зали. Навіть судді заслухались його виступом...» [6, с. 8]. Красномовністю викладення даної частини промови володів не кожен адвокат, тому адвокати попередньо домовлялися, хто готуватиме дану частину виступу.

Аналізування наявних у справі доказів становило центральну частину промови, зважаючи на наявність конкретної мети та завдань промови. Кожен доказ отримував свою правову оцінку. Одним із фахівців оцінки доказів був С. Шухевич, який розпочинав виступ із аналізу свідчень свідків, факту запам'ятовування побаченого. Для переконання суду в помилці свідків адвокат наводив характерний приклад проповіді у церкві, де частина парафіян плакала, а іншу частину охопив відвертий сміх. В своєму поясненні адвокат наголошував на потребі різниці між свідками, чи добре той чув, чи добре зрозуміли, чи належно виклав покази при наданні свідчень у залі судового засідання.

Тактика захисту українськими адвокатами політичних в'язнів у першій половині ХХ ст. відповідала певним загальним принципам, а саме:

- повинна була бути політично та ідеологічно правильною, як для світогляду підзахисного, так і для більшої частини українського населення;

- мала впливати з аналізу матеріального й процесуального законодавства;

- мусила мати логічне й послідовне підтвердження матеріалами справи й новими здобутими доказами;

- завжди мала спрямовуватися на послідовну охорону прав та інтересів підзахисного з виявленням усіх обставин і фактів, що виправдовували клієнта чи зменшували його відповідальність;

- мала бути цілком визначеною, логічно послідовною, принциповою.

Не менше уваги адвокатів приділялось поглядам та працям німецьких, австрійських дослідників риторики – Ф. Брехтс, Ф. Науман, Р. Бенедіх польських учених Г. Маріаньського і В. Олтушевського. Саме думки цих авторів відтворювалися в аспекті риторики устами адвокатів у залах судів. Таким чином, судові промови адвокатів ставали синтезом надбання риторики, відображення обставин справи та особистих поглядів адвоката, який виголошував промову.

Архівні матеріали доводять, що більшість галицьких адвокатів у 1930-х роках починали готуватися до судового засідання ще до вступу в справу. Скуповування друкованих періодичних видань із публікаціями про порушення судової справи свідчить про передбачуваність залучення когось із числа правників до судового процесу, який мав розпочатись.

Адвокати В. Старосольський та С. Шухевич чудово володіли публіцистичним словом, їхньому перу належить чимало правових публікацій у суспільно-політичних газетах і журналах, які стосувалися окремих питань, мали переважно просвітницький, нерідко і науковий характер. Прикладом є публікації Старосольського про цінність права. Згідно із поглядами адвоката та вченого, «право висить у повітрі, бо не має нікого, хто визнавав би його за своє та оберігав його» [7,

с. 34-35]. Відповідно до вчення правника, саме держава пов'язана з правом, що характеризується дійсністю, яка виключає одноманітність формального стану такого поєднання. В своїй публікації адвокат наголошує на функції права, його перспективі перед лицем держави, що являє собою предмет дослідження філософії та аксіології права.

Архівні матеріали дають абсолютно всі підстави стверджувати, що більшість галицьких адвокатів, які брали участь у судових політичних процесах, починали готуватися до судового засідання ще до того, як вступали у процес, адже ретельна підготовка та орієнтування у майбутній судовій справі є запорукою успішного вирішення спірного питання.

Підтверджений істориками факт скуповування друкованих періодичних видань із публікаціями про порушення тої чи іншої справи політичного забарвлення, для вивчення по мірі можливості матеріалів справи, свідчить про передбачуваність залучення когось із числа правників до кримінального процесу, який мав розпочатись. Роздуми над причиною вчинення злочину, кваліфікація дій підсудного, роздуми про докази і характеристика особи звинуваченого в подальшому формувались як відповідні тези майбутньої судової промови. Протягом досудового слідства такі тези видозмінювались, а на момент початку слухання справи набували кінцевого результату – це означало те, що промова у судових дебатах готова.

Результативність судових промов. Захисні промови українських адвокатів на судових процесах по захисту членів УВО та ОУН є одним із важливих джерел у вивченні судового красномовства. У більшості випадків це стосується судових промов у політичних судових процесах, в яких дуже виразно проявляються не лише приватні, але й особисті інтереси підсудного та його захисника, в тому числі і політичні інтереси частини, або ж цілого суспільства. Цілком правильним є твердженням про те, що підставою зростання кількості політичних процесів є симптом прояву кризових явищ у державі того часу.

З огляду на етичне ставлення до підзахисних, адвокати йшли на перекір встановленим правилам влади, що в більшості випадків було несприятливим фактором у діяльності інституту

адвокатури. Адвокат С. Шухевич зазначив, що «не тільки двадцять мільйонів поляків жде на ваш вирок, панове присяжні судді, як це сказав прокурор, але очікує його також сорок мільйонів українців ... подумаєте хвилинку – а відповідь буде вам ясна» [8, с. 30]. Таким поетичним чином закінчив д-р Лев Ганкевич свою судову промову, процитувавши рядки із вірша поета Луціяна Ридаля.

У заключній частині адвокати просили постановити правильне, на їхню думку, рішення. Оскільки сама промова могла тривати багато часу, інколи кілька днів, а присутні в залі суду могли не пам'ятати основи промови, в заключній частині конкретизувалось все сказане раніше. Вплив мови адвоката на результат справи визначається рівнем знань ораторської майстерності, ступенем підготовки до виступу і обов'язком суду врахувати всі доводи адвоката в своєму підсумковому рішенні.

Як правило, ініціатором політичного судочинства виступала законодавча, виконавча або ж судова влада. За відсутності доказовості ініціювання судового процесу останньою, слід визначитись якою конкретизованою мірою організатори процесу контролювали дії судової влади.

Джерельною базою є матеріали конкретних судових процесів, учасниками яких були саме адвокати, а також правові публікації за їхнього авторства. Судження адвокатів, озвучені публічно, під час судових промов у процесах щодо кримінальних справ проти націоналістів, не тільки сприяли розвитку права того часу, а й залишаються в своїй основі актуальними до сьогодні.

Україна поступово приводить діюче національне законодавство у відповідність до європейських стандартів функціонування адвокатури, які закріплені у Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. Аналіз положень міжнародних документів, норм чинного права України дозволяє вирізнити дві групи стандартів функціонування адвокатури, а саме:

перша група об'єднує загальні вимоги, які ставляться до організації адвокатури як добровільного, професійного та громадського об'єднання осіб, що мають певну освіту, відповідну підготовку і знання;

друга група визначає правила, якими керуються адвокати у процесі своєї діяльності, встановлює правила професійної етики осіб, враховуючи, що на адвокатів покладається комплекс зобов'язань юридичного і морального характеру, які іноді вступають у взаємну суперечність. Адже призначення адвокатів не обмежуються сумлінним виконанням своїх обов'язків у межах закону, вони покликані діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чії права і свободи їм довірено захищати.

Одним із перших «спеціалізованих» законів сьогодення є Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Прийняття, реалізація його приписів у реальність була викликана перш за все необхідністю осмислення засад організації та функціонування інституту адвокатури. Законодавець передбачив можливість забезпечення кожній особі кваліфікованої юридичної допомоги.

На сучасному етапі реформування інституту адвокатури, зокрема і повноваження захисника на досудовому слідстві у кримінальній справі, викликає дискусію серед наукової спільноти. Дотепер це питання не знайшло одноголосної позиції та залишається актуальним. Процесуально-правові засоби, які забезпечують захиснику підвищення ефективності його діяльності, потребують суттєвих змін та доповнень у діюче процесуальне законодавство.

Висновки. На основі вищевикладеного матеріалу варто відзначити – основними способами подолання морально-правових колізій у професійній діяльності адвокатури є публікація та видання колізійних норм, тлумачення закону та практичне застосування правових положень. Таким чином, вони утворюють колізійний механізм, що повинен включати всі перелічені вище способи і давати можливість у конкретному випадку зменшити шкідливий вплив прорахунків і недбалості законодавця.

Література:

1. Обрізан Н. М. Захисник, як суб'єкт доказування в кримінальному процесі / Н. М. Обрізан: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2008. – 208 с.

2. Бедрій А. Борець і мученик за Україну – доктор Володимир Горбовий / А. Бедрій. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1995. – 88 с.
3. Тацій В. Я. Історія держави і права України / [Святоцький О. Д., Гончаренко В. Д. та ін.]; під. ред. В. Я. Тацій, А. Й. Рогожин. – К.: Видавничий Дім Ін Юре, 2000. – 646 с. – (Історія держави і права України: у 2 т., Т. 1). – С. 10.
4. Шухевич Степан. Моє життя: спогади / С. Шухевич. – Лондон: Видавництво Української Видавничої Спілки. – 620 с.
5. Проблеми філософії права. Том 3. – №1-2. – Київ-Чернівці: Рута, 2005. – С. 108.
6. Андрусяк Т. Г. Історія політичних та правових вчень / Т. Г. Андрусяк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 340 с.
7. Старосальський В. Ю. Про цінність права // Життя і право. Львівський правничий часопис. Вип. 2 / Львівський інститут внутрішніх справ. – Львів, 2004. – С. 33-38.
8. Книш Зеновій. Справа східних торгів у Львові. Збірник III. – Торонто: Друкарня “Київ”, “Срібна сурма”, 1965. – 205 с.